

УДК 811.112.2:398.91

М. М. Бараняк,
аспірант(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
mmbaranyak@gmail.com**ФУНКЦІЇ ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПРОМОВАХ І ВИСТУПАХ
ПОЛІТИКІВ НІМЕЧЧИНИ**

У статті розглянуто промови та виступи як вид політичного дискурсу через призму функцій мови. Увагу зосереджено на комунікативному та маніпулятивному аспектах суспільно-політичних промов та виступів сучасних політиків Німеччини. У статті проаналізовано особливості функціонування політичного дискурсу та його вплив на суспільство. Зокрема, до уваги беруться багатомірність та складність політичного дискурсу, а також можливості мовної реалізації причинно-наслідкових відношень у політичному дискурсі за допомогою використання пареміологічних одиниць. У статті визначено можливі функції прислів'їв у промовах та виступах політиків Німеччини, досліджено релевантність вживання пареміологічних одиниць у політичному дискурсі для досягнення комунікативних цілей мовця.

Ключові слова: політичний дискурс, пареміологічні одиниці, політична промова, політична афористика.

Постановка проблеми. Політичний дискурс розглядається через призму багатьох галузей гуманітарних наук, а особливою питомою вагою наділені промови та виступи суспільно-політичних діячів, котрі володіють найвищою серед усіх видів дискурсу мірою впливу на реципієнта. Однак, попри ґрунтовні дослідження, недостатньою мірою висвітленим залишається питання значущості пареміологічних текстів у цьому виді дискурсу.

Аналіз досліджень і публікацій. Підвищеною увагою політична комунікація, під якою розуміємо поширення повідомлень з метою впливу на розподіл та використання влади у суспільстві, особливо, якщо такі повідомлення виходять від офіційних урядових установ [1], почала користуватись у другій половині ХХ століття, що і сприяло виникненню нового наукового напрямку – політичної лінгвістики [2]. Серед мовознавців, котрі займались дослідженням особливостей функціонування політичної комунікації варто відзначити праці А. Буркхардта, В. Мідера, О. Й. Шейгал, А. П. Чудінова, К. С. Серажим, М. Г. Цуциєвої, Д. В. Шапочкіна, Т. В. Юдіної та ін.

Метою цієї статті є визначення релевантності прислів'їв для мовного вираження комунікативних цілей у промовах та виступах політиків Німеччини, а також їх основних функцій. Дискурс розглядають як сукупність актів мовлення в історичному та соціокультурному контекстах, у яких виникають та відображаються процеси мислення, колективне знання, почуття, приналежність до соціальної групи і віддзеркалюється зв'язок дискурсу з соціальною діяльністю та культурно детермінованим знанням [3: 69-101], а також як інституалізовану та конвенціональну (нормативна) манеру мовлення [2: 181].

Політичний дискурс – інституційний вид спілкування і визначається К. С. Серажим як смислове наповнення тексту, що відображає політичну ситуацію в соціумі [4]. Д. В. Шапочкін відносить до політичного дискурсу публічні виступи, присвячені політиці, газетно-публіцистичні тексти, офіційні тексти на політичну тематику (постанови, укази), політологічні статті [5: 59].

Викладення основного матеріалу. Як жанрові публічного мовлення політичному дискурсу не може завжди відповідати концептуальна складність чи скрупульозність юридичного дискурсу. Також не рекомендована надмірна кількість абстрактних висловів, вузькоспеціалізованої термінології, високе стилістичне забарвлення чи штампи офіційно-ділового стилю, так як це може ускладнити сприймання тексту слухачами та завадити налагодженню контакту з аудиторією [4].

Суспільно-політичний дискурс залежний як від адресанта, так і від адресата. Залежність від адресата можна побачити у виборі типу спілкування, наданні переваги використанню певних мовних засобів та прийомів. Іншими словами, адресат опосередковано каузує той вид політичного дискурсу, який для нього створюють, оскільки політичний текст спрямований, передусім, відповідати рівневі культури, ерудованості, освіченості та політичної грамотності реципієнта, а також догодити його очікуванням [6: 43].

Багатомірність та складність політичного дискурсу проявляється у його параметрах:

- інституційність (розмаїття жанрів від повсякденної бесіди про політику до міжнародних переговорів);
- соціокультурна диференціація (неоднорідність суб'єктів політики стосовно ідеологічних переконань, результатом чого є виникнення політичних соціолектів);
- суб'єктно-адресатні відносини (врахування варіативності суб'єкта та адресата в ієрархії учасників політичної комунікації);
- локалізація події (диференціація жанрів по відношенню їх до комунікативних подій політичного дискурсу);
- міра прототипності (виокремлення первинних (дебати, промова, лозунг, переговори) та периферійних (інтерв'ю, аналітичні статті, мемуари політиків) жанрів) [2: 175-176; 7].

Для сучасних політичних промов, зокрема у державах з демократичним, а не тоталітарним устроєм, характерною стає комунікативна сторона промови (на відміну від промови-декорації за тоталітарного режиму правління, виступ політика більшою мірою спрямований на каузування дії / стану), відродження спонтанного публічного мовлення, а саме діалогічного, підвищення ролі адресата, тобто орієнтування на реципієнта, яким є певна частина електорату з урахуванням актуальних для даної групи проблем та системи цінностей [7: 54].

При визначенні впливу політичної промови на адресат варто обов'язково брати до уваги ті умови, за яких до реципієнта доносять інформацію. Так, існує певна відмінність у сприйманні політичного виступу безпосередньо віч-на-віч, де головним фактором впливу є сам політик, а також переглядом промови через ЗМІ, які можуть акцентувати увагу на певних фрагментах, вирізати та подавати ті уривки, які вигідні саме для них [8: 172].

Лише у суспільно-політичному дискурсі інформативна, когнітивна, оцінююча та інші функції мови підпорядковуються функції впливу, тобто каузуванню виникнення такого стану чи поведінки, які вигідні політику-мовцю [6: 43-47].

На функціональному рівні зміст політичної комунікації зводиться до таких складових:

орієнтація – формування та обґрунтування політичних позицій; **інтеграція** – пошук та об'єднання на своєму боці прихильників; **агональність (агресія)** – боротьба з політичними опонентами.

Така трикомпонентна структура присутня на усіх рівнях політичного дискурсу: рівні знаків мовленнєвої діяльності, а також жанрів. Серед останніх, беручи за основу провідну інтенцію комунікації, розрізняють:

ритуальні жанри (інаугураційні промови, традиційні звернення), в яких домінує інтеграційний компонент;

орієнтаційні жанри, які об'єднують тексти інформативно-прескриптивного типу (партійна програма, указ, маніфест, угода);

агональні жанри, яким властива вища міра агресії (парламентські дебати, лозунги) [7: 61-63].

Значний пласт у промовах та виступах як жанрі суспільно-політичного дискурсу займає поряд із вузькоспеціалізованою політичною лексикою і фразеологія. Політична фразеологія – доволі неоднорідний пласт мовних одиниць. Залежно від джерела та часу виникнення у фразеології виділяють дві групи: традиційна фразеологія, вжита у початковій чи модифікованій формі (політична реальність у цих фраземах виступає як вторинний референт), а також фразеологія, котра виникла у політичному дискурсі (виникає під час політичної комунікації і від самого початку відображає політичну реальність, яка в них є первинним референтом, хоч для її відображення вживаються образні засоби). У промовах політиків вживаються різноструктурні фразеологізми, частіше – фразеологізми-словосполучення, і рідше – прислів'я чи приказки, тобто смислово завершені одиниці з елементами повчання [9: 24-29].

К. С. Серажим розглядає пареміологічні одиниці у політичній лінгвістиці як складову політичної афористики мовних рефлексів політичної комунікації, культурний слід, що залишає в мові той чи інший активний суб'єкт політичної комунікації. Зміст прислів'я більш тривіальний, ніж у афоризмі, у ньому немає парадоксальності; прислів'я завжди образне і дидактичне, претендує на істинність. Афористика – неоднорідна, але структурована множина. У її межах виділяють такі жанри: власне афоризм, прислів'я, максима, заголовок, гасло, девіз, програмна заява, фраза-символ, індексальна фраза [4]. Автори включають до мовних афоризмів такі типи одиниць:

- 1) прислів'я та приказки;
- 2) крилаті вислови, короткі цитати, образні вислови;
- 3) заклики, девізи, гасла та інші крилаті фрази, які виражають певні філософські, соціальні, політичні погляди;

- 4) суспільно-наукові формули [4; 10].

При вживанні у мовленні римованого та ритмічного тексту задіюється більша кількість зон головного мозку, ніж під час використання прози. Саме цей факт і сприяє кращому запам'ятовуванню та подальшому відтворенню прислів'їв, найважливішими компонентами яких вважають стислість, формальність (шаблонність), образність, народну мудрість / мораль, риму, алітерацію, ритмічність та часту наявність антитези або формального зразка-приклада [11: 7-9].

Прислів'я приносить у суспільно-політичний дискурс додаткове експресивне та емоційне забарвлення, а також наповнює політичну промову чи виступ своїми ознаками, серед яких головні [12: 161-164].

Ознака антропометричності. Прислів'я як вербальне вираження мудрості народу, в якому експлікується і реконструюється етнокультурна інформація, являє собою неписаний кодекс "законів" і закладає моральні та етичні передумови для формування соціально адекватної особистості: *"Wird Einzelarbeit addiert, wird Zusammenarbeit multipliziert, dann können wir im engen Schulterschluss einen noch größeren Kuchen für unsere Zusammenarbeit backen. Das liegt im beiderseitigen Interesse und ist auch eine gute Sache dafür, dass alle Völker der ganzen Welt an dieser Entwicklung teilhaben"* (Angela Merkel, 28. 03. 2014).

Етнокультурна ознака. Прислів'я відображають характер народу, його погляди на роль мови в житті суспільства і окремої людини, уявлення про те, як правильно спілкуватись чи поводитись у певних

ситуація: *Von Konrad Adenauer ist das Sprichwort überliefert, "Man schüttet kein schmutziges Wasser aus, ehe man reiniges hat". Richtig ist sicher, dass der Wiederaufbau einer funktionstüchtigen Rechtspflege mit den wenigen unbelasteten Touristen kaum möglich gewesen wäre. (Die Rosenburg, 5.02.13, S. 110).*

Ознака фольклорної стереоскопічності. Прислів'я завжди звернені на суб'єкт, тобто виникають не для того, щоб описувати світ, а для того, щоб його інтерпретувати та оцінювати: *Ein Sünder wird selten einen anderen Sünder bestrafen. Wir alle kennen das Sprichwort "Eine Krähe hackt der anderen kein Auge aus" (Rainer Brüderle, 25.10.2010).*

Вибірковість у відображенні етнокультурної інформації. Ціннісно значущими сприймаються тільки ті, які в колективній свідомості носіїв мови наділені глибоким етнокультурним змістом: *Ein japanisches Sprichwort sagt: "Die größte Kulturleistung eines Volkes sind zufriedene Alte." [...] Wir haben es ganz gut gemacht, und die, die nach uns kommen, erkennen das an und sind auch selber auf einem guten Weg. (Horst Köhler, 16. Mai 2006).*

Різна міра умовності при відображенні дійсності. Прислів'я умовні і набувають комунікативної функції в умовах того чи іншого контексту. Мотиваційно-цільова спрямованість прислів'їв – дати пораду, застерегти, попередити про наслідки. Одне і те ж прислів'я може вживатися для вираження різної функції, надаючи різні інтенціональні значення мовним актам: *Als ich über die Bilanz unserer deutschen Ratspräsidentschaft im Juni 2007 im Europäischen Parlament gesprochen habe, erwähnte ich ein afrikanisches Sprichwort, das ich hier gern noch einmal wiedergeben möchte, weil es etwas darüber aussagt, was auch Elmar Brok sehr wichtig ist: "Wenn du schnell vorwärtskommen willst, dann gehe alleine. Wenn du weit gehen willst, dann gehe zusammen" (Angela Merkel, Januar 2012) Або: "Wenn du schnell vorwärts kommen willst, dann gehe alleine. Wenn du weit gehen willst, dann gehe zusammen" Ich glaube, in diesem afrikanischen Sprichwort steckt die Weisheit der europäischen Einigungsidee. (Angela Merkel, 27. Juni 2007).*

Ознака унікальності. Прислів'я акумулюють у собі особливості національної культури, історії, повсякденного життя, міфологічних та інших уявлень: *Sie kennen wahrscheinlich alle das afrikanische Sprichwort: "Ein Boot kommt nicht voran, wenn jeder auf seine Art rudert" (Dr. Hermann Kues).*

Висновки та перспективи. Таким чином, інтерпретуючи політичний дискурс, не варто обмежуватися суто його мовною стороною, що може привести до того, що суть і мета політичного дискурсу можуть залишитись непоміченими. Розуміння політичного дискурсу передбачає знання фону, очікувань автора і аудиторії, прихованих мотивів. Політична фразеологія – доволі неоднорідний пласт мовних одиниць, який приносить у суспільно-політичний дискурс додаткове експресивне та емоційне забарвлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

- Schudson M. Sending a Political Message : Lessons from the American 1790s / Michael Schudson // Media, Culture and Society. – London, 1997. – № 3. – P. 311–330.
- Цуцьева М. Г. Политический дискурс как интегративный феномен / Мария Геннадьевна Цуцьева // Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2012. – № 2. – С. 174–179.
- Hermanns F. Sprachgeschichte als Mentalitätsgeschichte. Überlegungen zu Sinn und Form und Gegenstand historischer Semantik / Fritz Hermanns // A. Gardt, K. J. Mattheier, O. Reichmann (Hrsg.) : Sprachgeschichte des Neuhochdeutschen. Gegenstände, Methoden, Theorien. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – S. 69–101.
- Серажим К. С. Сучасна політична афористика : типологія, особливості функціонування [Електронний ресурс] / Катерина Степанівна Серажим // КНУ ім. Т. Шевченка – (електронна бібліотека інституту журналістики). – 2005. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2040> (дата доступу: 28.02.2015).
- Шапочкин Д. В. Политический дискурс : когнитивный аспект : [монография] / Дмитрий Владимирович Шапочкин. – Тюмень : Издательство Тюменского государственного университета, 2012. – 260 с.
- Синельникова Л. Н. Политическая лингвистика : координаты междисциплинарности / Лара Николаевна Синельникова // Политическая лингвистика. – 2009. – №30. – С. 41–47.
- Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Елена Иосифовна Шейгал. – Волгоград, 2000. – 440 с.
- Юдина Т. В. Дискурсивное пространство политической речи / Татьяна Викторовна Юдина // Сборник научных трудов "Актуальные проблемы коммуникации". – СПб : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 172–185.
- Селезнева Г. Я. Политическая фразеология / Галина Яковлевна Селезнева. – Воронеж, 2004. – 72 с.
- Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
- Bünting K-D. Lexikon der Zitate und Redensarten / Karl-Dieter Bünting. – Königswinter : Tandem Verl. GmbH, 2005. – 320 S.
- Сурженко Е. В. Пословица как средство репрезентации фольклорной картины мира / Екатерина Владимировна Сурженко // Материалы II Междунар. науч.-практ. конф. "Слово. Предложение. Текст : анализ языковой культуры", 2012. – Краснодар. – С. 161–164.
- Ілюстративний матеріал [Електронний Ресурс] – Режим доступу до сайту : http://www.bundesregierung.de/SiteGlobals/Forms/Web/Breg/Suche/DE/Suche_Solr_Servicesuche_Formular.html.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Schudson M. Sending a Political Message : Lessons from the American 1790s / Michael Schudson // Media, Culture and Society. – London, 1997. – № 3. – P. 311–330.
2. Tsutsieva M. G. Politicheskiiy diskurs kak integrativnyy fenomen [Political Discourse as a Phenomenon of Integration] / Mariya Gennad'evna Tsutsieva // Vestnik LGU im. A. S. Pushkina [Lugansk State University Journal], 2012. – № 2. – S. 174–179.
3. Hermanns F. Sprachgeschichte als Mentalitätsgeschichte. Überlegungen zu Sinn und Form und Gegenstand historischer Semantik / Fritz Hermanns // A. Gardt, K. J. Mattheier, O. Reichmann (Hrsg.) : Sprachgeschichte des Neuhochdeutschen. Gegenstände, Methoden, Theorien. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – S. 69–101.
4. Serazhym K. S. Suchasna politychna aforystyka : typologiya, osoblyvosti funktsionuvannya [Modern Political Aphorisms : Typology, Specifics of Functioning] [Elektronnyy resurs] / Kateryna Stepanivna Serazhym // KNU im. T. Shevchenka – (elektronna biblioteka instytutu zhurnalistyky). – 2005. – Rezhym dostupu : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2040> (data dostupu: 28.02.2015).
5. Shapochkin D. V. Politicheskiiy diskurs : kognitivnyy aspekt : [monografiya] / Dmitriy Vladimirovich Shapochkin. – Tyumen' : Izdatel'stvo Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta, 2012. – 260 s.
6. Sinel'nikova L. N. Politicheskaya lingvistika : koordinaty mezhdistsiplinarnosti [Political Linguistics : Coordinates of Interdisciplinarity] / Lara Nikolaevna Sinel'nikova // Politicheskaya lingvistika [Political Linguistics]. – 2009. – № 30. – S. 41–47.
7. Sheygal E. I. Semiotika politicheskogo diskursa [Semiotics of Political Discourse]: diss. ... doktora filol. nauk : 10.02.01 / Elena Iosifovna Sheygal. – Volgograd, 2000. – 440 s.
8. Yudina T. V. Diskursivnoe prostranstvo politicheskoy rechi [Discourse Space of a Political Speech] / Tat'yana Viktorovna Yudina // Sbornik nauchnykh trudov "Aktual'nye problemy kommunikatsii" [Collection of Scientific Works "Current Issues of Communication"]. – Spb : Izd-vo SPbGPU, 2004. – S. 172–185.
9. Selezniova G. Ya. Politicheskaya frazeologiya [Political Phraseology] / Galina Yakovlevna Selezniova. – Voronezh, 2004. – 72 s.
10. Vereshchagin E. M. Lingvostranovedcheskaya teoriya slova [Lingual and Cross-Cultural Theory of a Word] / E. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov. – M. : Russkiy yazyk, 1980. – 320 s.
11. Bünting K-D. Lexikon der Zitate und Redensarten / Karl-Dieter Bünting. – Königswinter : Tandem Verl. GmbH, 2005. – 320 S.
12. Surzhenko E. V. Poslovitsa kak sredstvo reprezentatsii fol'klornoy kartiny mira / Ekaterina Vladimirovna Surzhenko // Materialy II Mezhdunar. nauch.-prakt. konfer. "Slovo. Predlozhenie. Tekst : analiz yazykovoy kul'tury", 2012 [Materials of the II International Scientific-Practical Conference "Word. Sentence. Text : the Analysis of the Language Culture", 2012]. – Krasnodar. – S. 161–164.
13. Illyustrativnyy material [Illustrative Material] [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do saytu : http://www.bundesregierung.de/SiteGlobals/Forms/Webs/Breg/Suche/DE/Suche_Solr_Servicesuche_Formular.html.

Матеріал надійшов до редакції 04.03. 2015 р.

Бараняк М. М. Функции паремнологических единиц в речах и выступлениях политиков Германии.

В статье рассматриваются речи и выступления как вид политического дискурса через призму функций языка. Внимание сосредотачивается на коммуникативном и манипулятивном аспектах общественно-политических речей и выступлений современных политиков Германии. В статье анализируются особенности функционирования политического дискурса и его влияние на общество, определяются возможные функции пословиц в речах и выступлениях политиков Германии, исследуется релевантность употребления паремнологических единиц в политическом дискурсе для достижения коммуникативных целей говорящего.

Ключевые слова: политический дискурс, паремнологические единицы, политическая речь, политическая афористика.

Baranyak M. M. Functions of Paremiological Units in Speeches by German Politicians.

The article deals with speeches and performances as a form of the political discourse in the light of the functions of the language. The attention focuses on communicative and manipulative aspects in speeches of modern German politicians. This article analyzes the peculiarities of the political discourse and its impact on the society. In particular, the complexity and multidimensionality of the political discourse are taken into account. The article dwells upon opportunities of the linguistic realization of causal relations in the political discourse by using paremiological units. The article identifies potential functions of proverbs in speeches of politicians, as well as investigates the relevance of the use of paremiological units in the political discourse to achieve the speaker's communicative goals.

Key words: political discourse, paremiological units, political speech, political aphoristics.